

MODERN FORMS AND METHODS OF CONTROL AND EVALUATION OF THE PRIMARY SCHOOLCHILDREN'S EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS

СУЧАСНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ Й ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

The purpose of the article is to reveal the didactic principles of introducing the forms and methods of control and evaluation of the primary school children's educational achievements under the conditions of the New Ukrainian school.

Methodology. The methods of the systematic analysis of psychological and pedagogical literature, state and normative documents on the problem of the research; induction and deduction, abstraction and concretization, comparison have been applied, which makes it possible to reveal the methodological and theoretical principles, categorical apparatus of the research.

Scientific novelty. The author's vision of the essence and didactic characteristics of the individual and group forms of control and methods of their implementation, – the pedagogical observation, oral survey, study of pupils' works, programmed control, educational tasks, in particular test and competency-oriented, quests, educational projects, – has been proposed. The scientific ideas about the control and evaluation of the pupils' educational achievements as an integral component of the didactic system of education have been expanded: the conditions for the positive impact of the control and evaluation work on ensuring the effectiveness of primary school education have been identified.

Conclusions. The study allowed us to conclude that it is advisable to combine various forms, methods and means in the participants' control and evaluation work in the educational process. It will allow us to identify the dynamics of the primary school pupil's development in a timely, reliable and comprehensive manner, increase the pupils' motivation and interest in learning, enrich the teacher's work, and positively affect the quality of the educational services.

Key words: primary school, educational process, learning outcomes, components of the control and evaluation work.

Мета статті. Розкрити дидактичні засади упровадження форм і методів контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в умовах Нової української школи.

Методологія. Застосовано методи системного аналізу психологічної і педагогічної літератури, державних і нормативних документів з проблеми дослідження; індукції і дедукції, абстрагування і конкретизації, порівняння, що дали можливість розкрити методологічні та теоретичні засади, категоріальний апарат дослідження.

Наукова новизна. Запропоновано авторське бачення сутності й дидактичної характеристики індивідуальної і групової форм контролю та методів їх реалізації – педагогічного спостереження, усного опитування, вивчення учнівських робіт, програмованого контролю, навчальних завдань, зокрема тестових і компетентнісно орієнтованих, квестів, навчальних проектів. Розширено наукові уявлення про контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів як невід'ємного складника дидактичної системи освіти: виявлено умови позитивного впливу контрольно-оцінювальної діяльності на забезпечення ефективності навчання у початковій школі.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу дійти висновку про доцільність поєднання в контрольно-оцінювальній діяльності учасників освітнього процесу різних форм, методів і засобів. Це дозволить вчасно, достовірно й комплексно виявити динаміку розвитку молодшого школяра, сприятиме підвищенню мотивації та інтересу учнів до навчання, збагатить практику діяльності вчителя, позитивно вплине на якість освітніх послуг.

Ключові слова: початкова школа, освітній процес, результати навчання; складники контрольно-оцінювальної діяльності.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. У практиці початкового навчання поширюється досвід застосування інноваційних форм і методів організації освітнього процесу. Водночас із оновленням підходів до реалізації навчальної діяльності переглядаються процедури та засоби контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, що узгоджуються з освітніми цілями та цінностями. Зважаючи на те, що пріоритетний освітній результат – компетентність – є передусім складним особистісним утворенням, важлива роль у процесі контролю й оцінювання належить учневі, який повинен відстежувати свій поступ у навчанні, оцінювати свої досягнення, бути «власником» учіння; роль учителя зводиться до супроводу й підтримки дитини в здобутті освіти.

Передбачені в процесі реформи освіти зміни усієї сукупності взаємин між учасниками освітнього процесу можуть суттєво вплинути на створення нових умов, зокрема на модернізацію форм, методів і засобів контролю й оцінювання результатів навчання. Нововведення в нормативному забезпеченні початкової школи налаштовують учителя на необхідність звернутися до педагогіки співробітництва, де учень буде не просто діяльним учасником, а й візьме на себе частину відповідальності за своє навчання.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Результати аналізу педагогічних і психологічних джерел, накопичений педагогічний досвід кінця ХХ – початку ХХІ століття забезпечили можливість істотних змін у теорії змісту освіти та в практиці контролю й оцінювання. Так, поняття навчальних досягнень було суттєво розширено: до їх числа, крім предметних знань і вмінь, було віднесено оволодіння компонентами навчальної діяльності (О. Божович, В. Давидов, О. Савченко, Г. Цукерман); услід за зарубіжною практикою в українській дидактиці вперше до поля освітніх досягнень увійшло поняття «компетентності» (Н. Бібік, О. Локшина, В. Луговий, О. Ляшенко, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін.). Відтак параметри досягнень розширилися за рахунок способів діяльності, досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісних ставлень тощо (Т. Байбара, В. Загвязинский, В. Краєвський, Я. Кодлюк, О. Савченко, А. Хуторський та ін.). Від початку нинішнього століття ефективно розвивалася методологія педагогічних вимірювань (В. Аванесов, В. Биков, Ю. Жук, Т. Лукіна, О. Ляшенко, С. Подмазін, Ю. Рома-

ненко та ін.), здійснювалися розроблення і перевірка стандартизованих контрольно-вимірювальних матеріалів, що відображено, наприклад, у працях І. Булах, Л. Ващенко, В. Звоннікова, В. Кіма, М. Мруги, З. Рябової, В. Сергієнка та інших дослідників. Розроблялася ідея моніторингових досліджень як необхідної умови управління якістю освіти (В. Болотов, В. Кальней, Г. Ковальова, Є. Михайлов, В. Рєпкін, Т. Третьякова та ін.).

Імплементация засадничих положень Законів України «Про освіту» (2017) і «Про повну загальну середню освіту» (2020), на яких нині ґрунтується реформа – Нова українська школа (НУШ), зумовили зміни видів контролю й оцінювання. Наразі в початковій школі здійснюється формувальний і підсумковий контроль, водночас залишалися невирішеними важливі питання теоретичного й методичного порядку, принципів для конструювання змісту, організації і подальшої інтерпретації результатів оцінювання досягнень на нових засадах.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у розкритті дидактичних засад використання форм і методів контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, актуальних у новій парадигмі початкової освіти.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження. У дослідженні використані такі взаємопов'язані методи: системний аналіз психологічної і педагогічної літератури, державних і нормативних документів з проблеми дослідження – для виявлення генези, стану розробленості та перспектив досліджуваної проблеми; індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація, узагальнення і систематизація, порівняння, що уможливили розкриття методологічних та теоретичних засад, категоріального апарату дослідження; для вивчення концептуальних основ та інструментарію міжнародних порівняльних досліджень якості освіти; зіставний аналіз українського та зарубіжного досвіду створення системи контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Форми та методи контролю у дидактиці початкової освіти розглядаються у взаємозв'язку, за їх допомогою визначають результативність навчально-пізнавальної діяльності учнів і педагогічної діяльності вчителя. Добір методів і засобів контролю навчальних досягнень учнів залежить від його мети. Прийнятними для початкової школи є форми контролю, класифіковані за мірою

охоплення його учасників, зокрема такі: індивідуальний, груповий (фронтальний).

У зв'язку із запровадженням у контрольно-оцінювальній діяльності формуального підходу до оцінювання відзначимо особливу актуальність індивідуального контролю, оскільки його провідна ідея полягає у неперервному відстеженні особистісного розвитку дитини та ходу опановування нею навчального досвіду як передумови функціональної грамотності й компетентності. Це дозволить вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку дитини; діагностувати її досягнення на кожному з етапів процесу навчання; вчасно виявити проблеми й запобігти їх нашаруванню; мотивувати до здобуття максимально можливих результатів; виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, відсутність побоювання помилитися, переконання у власних можливостях і здібностях тощо.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій засвідчує посилену увагу до неї науковців і методистів, а найбільше – практиків. Зокрема, О. Савченко (2012) обґрунтовує функції такої діяльності й наголошує на діагностувальному компоненті, що дозволяє «встановлювати причини труднощів, з якими стикається учень у процесі навчання, виявляти прогалини у його знаннях і вміннях» (с. 19). Справедливість і актуальність такого бачення підтвержені й нині популярною публікацією розробника та куратора дослідження PISA А. Шлейхера (Schleicher) «Найкращий клас у світі: Як створити освітню систему 21-го століття» (2018), де автор підкреслює, що формувальне оцінювання «має діагностичний характер: його проводять під час того, як учні вчать, щоб подивитися, що потрібно поліпшити в певний момент» (с. 275). Такий компонент є особливо важливим для створення новітнього інструментарію оцінювання, основне призначення якого – вчасно з'ясувати індивідуальні проблеми в засвоєнні дитиною змісту та запобігти їх нашаруванню на подальших етапах навчання.

Індивідуальна форма контролю пов'язана з операційним контролем, покликаним сприяти свідомому виконанню дитиною завдання за певними етапами (операційними кроками), що упереджує помилки або забезпечує своєчасне їх виправлення. «Він лежить в основі програмування, коментованого управління розумовою діяльністю учнів. У його здійсненні необхідно привчати учнів до використання конкретних прийомів самоперевірки, вчити працювати за пам'ятками, алгоритмами; промовляти напівголосно порядок дій» (Савченко, 2015, с. 1).

Актуальними для забезпечення індивідуального оцінювання є такі вимоги до процесу контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи на засадах компетентнісного підходу: систематичність, дієвість, своєчасність, об'єктивність, методична різноманітність.

Індивідуальний контроль здійснюється впродовж усього навчального року, він є обов'язковим елементом уроків, присвячених розкриттю, формуванню, розвитку та узагальненню компонентів змісту освіти. Доцільними для здійснення такого виду контролю є методи педагогічного спостереження, опитування, вивчення учнівських робіт, програмований контроль, індивідуальне тестування та інші. Розглянемо деякі з них.

Метод педагогічного спостереження є одним із дієвих та органічних у практиці вчителя початкової школи. Він дозволяє на основі первинних даних створити уявлення про стан формування у кожної дитини навчальної діяльності та прояви особистісних характеристик у навчанні й спілкуванні. Наразі, коли в освіті зосереджено увагу на індивідуальному розвитку дитини, метод спостереження стає неодмінним складником педагогічної культури діяльності.

Такий метод є найменш формалізованим, оскільки фіксування результатів спостережень учитель здійснює автономно й у довільний спосіб. Проте в умовах НУШ учителям рекомендовано вести записи спостережень не лише для аргументованого спілкування з батьками учнів щодо їхньої успішності, а здебільшого з метою висновків про індивідуальний поступ дитини та прийняття рішень щодо коригування методик навчання, добору адекватного педагогічній ситуації навчального матеріалу, визначення прийнятних засобів навчання тощо. У порадику для вчителя НУШ запропоновано форму спостережень за розвитком дітей молодшого шкільного віку як інструменту оцінювання розвитку дітей у таких сферах: «соціально-емоційний розвиток; розвиток мови і мовлення; когнітивний розвиток; розвиток творчих здібностей; фізичний розвиток» (Бібік, 2018, с. 136).

Усне опитування учнів здійснюється переважно з метою поточного контролю результатів їхнього навчання. Цей метод дає змогу визначити рівень засвоєння навчального матеріалу на кожному етапі його опрацювання, володіння вмінням будувати і логічно надавати відповідь. Він дозволяє оперативно коригувати міркування дітей, спрямовувати до правильних рішень, допомагати знаходити шляхи до правильної відповіді, вчити аналізувати свої вислов-

лювання й оцінювати їх. Опитування може відбуватися в різних форматах, наприклад, у вигляді усної лічби, демонстрації знання алгоритму виконання навчальної дії, пояснення учнем вибору певного способу дії, складання плану тощо.

Інструментом усного опитування є запитання до учнів. Вони ранжуються за рівнями засвоєння навчального матеріалу, а саме:

– запитання репродуктивного характеру, для відповіді на які достатньо пригадати навчальний матеріал, що контролюється, або відтворити його за наданим орієнтиром;

– частково продуктивні запитання, у відповідях на які учні повинні засвідчити розуміння об'єкта контролю, продемонструвати спосіб використання поняття, уміння тощо;

– продуктивні (реконструктивні) запитання, спрямовані на застосування елементів знання або способів дій у дещо зміненому навчальному контексті;

– запитання творчого або проблемного характеру, відповідь на які потребує поєднання об'єкта контролю із раніше засвоєним матеріалом, самостійного пошуку шляхів розв'язання запропонованої ситуації.

Усні відповіді учнів оцінюють за такими критеріями:

– якість знань і вмінь – повнота і глибина, конкретність і узагальненість, правильність, системність та систематичність, усвідомленість та автоматизація;

– культура мовлення – послідовність викладу матеріалу, правильне вживання термінів, повнота у формулюванні висновків, чіткість, розгорненість;

– особистісні якості – самостійність, активність, оперативність, гнучкість тощо.

Ефективність опитування забезпечується дотриманням таких етапів:

1) постановка вчителем запитань (завдань) із врахуванням специфіки предмета та вимог освітньої програми;

2) обмірковування і надання учнем відповіді;

3) самоконтроль і коригування під час відповіді;

4) аналізування й оцінювання відповіді вчителем із залученням учнів (Максименко, 2013).

До недоліків методу опитування можна віднести часові затрати; обмеження кола учасників опитування; організаційну складність, пов'язану з триманням уваги учнів, не задіяних в опитуванні; труднощі у фіксуванні відповідей для подальшого аналізу й висновків.

Вивчення учнівських робіт, зокрема практичних, належить до найефективнішого способу контролю досягнень на завершальному етапі вивчення логічно завершеного блоку навчального матеріалу. Цей метод дозволяє зібрати переконливі й наочні дані про результати навчання предметів, що реалізують математичну, природознавчу, технологічну, інформаційну, здоров'язбережувальну освітні галузі, чії провідні функції пов'язані з формуванням способів дій. Завдання практичних робіт можуть передбачати застосування знань, що здійснюються у практично-дієвій формі (користуючись вимірювальними приладами, визначити площу поверхні; за допомогою масштабу, визначити відстань між об'єктами; визначити частоту пульсу в себе або в іншої дитини тощо); виконання розумових дій у матеріальній або матеріалізованій формі (довести за допомогою досліду розчинну властивість води; сконструювати куб; створити модель шкільного майданчика тощо). До складнощів, що можуть супроводжувати такий метод контролю, віднесемо проблеми організаційного порядку, часову і матеріальну затратність. Саме тому практичні роботи в сучасних умовах не користуються особливою популярністю у вчителів.

Вивчення учнівських письмових робіт належить до найуживанішого методу контролю навчальних досягнень. Він передбачає виконання письмових завдань (тренувальних вправ, учнівських творів, математичних диктантів, обчислень значень виразів, розв'язування задач тощо). Цей метод реалізується в процесі виконання учнями самостійних письмових діагностувальних робіт, він дає змогу перевірити й оцінити результати навчання одночасно у значної кількості учнів у класі.

Обсяг часу, відведений на вивчення кожного предмета, дозволяє використовувати самостійні роботи з навчальною (тренувальною) метою – учень може працювати над своїми помилками, доки не позбудеться їх. Основним завданням самостійної роботи є визначення індивідуального розвитку дитини під час засвоєння змісту освіти. Суттєвий потенціал самостійної роботи вбачаємо в організації роботи учня над своїми помилками, що сприяє формуванню рефлексивних умінь і в цілому рефлексії як якості особистості. Залежно від мети виконання та етапу процесу навчання самостійна робота може містити конструктивний або вибіркоковий тип завдань.

Використання в шкільній практиці сучасних інформаційних технологій збагатило освітній процес новітнім методом –

програмованим контролем. За допомогою комп'ютерних програм у навчанні, наприклад математики, перевіряється оволодіння учнями обчислювальними навичками (знання таблиць додавання і множення натуральних чисел), уміння встановлювати закономірності в побудові числових послідовностей, знання взаємозалежностей між елементами множин тощо. Такий метод контролю дає змогу застосувати статистичне опрацювання результатів, забезпечує об'єктивність і оперативність вимірювання й оцінювання навчальних досягнень учнів. Програмований контроль сприяє формуванню в учнів уміння здійснювати самоконтроль і самооцінювання результатів навчання. Особливу цінність має те, що у його процесі учень повинен самостійно знайти свої помилки, проаналізувати причини неправильного розв'язку, відшукати способи виправлення. Однак технічні можливості, що забезпечують програмований контроль, поки не дозволяють використовувати в його ході завдання творчого характеру.

Засвоєння нових знань, розвиток інтелектуальних можливостей молодших школярів, формування в них навчальних умінь і навичок, вироблення досвіду застосовувати такі надбання відбуваються в процесі спеціально організованої діяльності. Основним методичним засобом організації діяльності учнів і водночас вимірником сформованості результату навчання виступає *навчальне завдання*. У сфері педагогічних вимірювань під навчальним завданням розуміється конкретне твердження, що є детальним описом бажаного результату освітньої програми.

Завданням окреслюють заплановані результати, яких потрібно досягти, а не процеси чи заходи, які потрібно впровадити. Для надійного та об'єктивного визначення результатів навчання за певний проміжок часу застосовується система навчальних завдань, що укладається відповідно до особливостей психічного розвитку учнів певної вікової групи і забезпечує осмислення ними провідних понять, закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків, а також формування відповідних способів дій.

Найпоширенішими в сучасній початковій школі залишаються традиційні види завдань (диктанти, розв'язування задач, пояснення наслідків явищ природи, завдання на побудову тощо). У зв'язку з долученням України до міжнародних порівняльних моніторингових досліджень педагогічний досвід учителів початкової школи був збагачений контрольним-вимірю-

вальними матеріалами у форматі тестових завдань.

У теорії тестів під *тестовим завданням* розуміють термін, що використовується для позначення як питання, так і можливих відповідей у завданнях множинного вибору. Це кожне окреме питання, а для деяких типів завдань – набір потенційних відповідей на завдання. До тестових завдань також відносять питання відкритого типу, хоча відповідь учня не вважається частиною завдання (Кухар, & Сергієнко, 2010).

Характеристика стандартизованості означає комплексний параметр, зумовлений властивостями завдання, процедурою застосування та інтерпретації результату. У дидактичній тестології тести визначаються як один із видів завдань, що використовують для діагностики і контролю результатів навчання. Незалежно від змісту й форми побудови тестом можна вважати лише таку систему спеціально створених завдань, виконання яких має однозначно правильні відповіді або чіткий опис критеріїв інтерпретації і оцінювання відповідей (хоча б правильні – неправильні).

До тестових завдань як контрольним-вимірювального засобу висувається низка вимог, а саме: відповідність меті контролю; лаконічність у формулюваннях; логічна форма висловлювання; наявність правил оцінювання відповідей; правильне розміщення елементів завдання; наявність однакової інструкції для всіх виконавців; адекватність інструкції формі та змісту завдання (Булах, & Мруга, 2006).

У початковій школі застосовують тестові завдання різних рівнів складності за змістом, а також різноманітні за типами (закритого типу, з вибором правильної відповіді з кількох запропонованих варіантів і з альтернативною відповіддю; на встановлення відповідності; на встановлення послідовності; відкритого типу, на доповнення і з вільним викладом відповіді). Вимоги до конструювання тестових завдань і укладання їх у цілісну роботу – тест, описані в численних публікаціях українських і зарубіжних фахівців. Назвемо найсуттєвіші з них для початкової школи.

У тестових завданнях закритого типу для вибору правильної відповіді пропонується не менше чотирьох варіантів відповідей. При цьому дистрактори мають бути правдоподібними, привабливими для вибору. Під час первинної апробації завдань розробники звертають увагу на неправильні відповіді, які обирають учні з невисокими навчальними можливостями. Якщо якийсь із них не обирається жодного разу, то його потрібно доопрацювати, зробити більш

імовірним, інакше зменшиться в цілому точність вимірювання. Значна кількість дистракторів зменшує вірогідність угадування відповіді.

До завдань закритого типу також належать завдання з вибором альтернативної відповіді. Вони передбачають одну альтернативу, яку учень або приймає як правильну, або відхиляє. Тестові завдання на встановлення відповідності належать до категорії логічних пар. За їх допомогою перевіряють знання взаємозв'язків між визначеннями та фактами, співвідношення між об'єктами та їхніми властивостями, законами та формулами тощо. У завданнях цього виду учні знаходять або прирівнюють частини, елементи, поняття, встановлюють відповідність між елементами двох множин (списків). Тобто завдання на встановлення відповідності передбачають вибір правильної, на думку учня, відповіді. Завдання складаються з переліку слів, фраз, які містять завдання, і визначень – варіантів відповідей. Під час виконання учень добирає до кожного слова чи фрази відповідний варіант відповіді.

Тестові завдання на встановлення правильної послідовності дозволяють перевірити знання певної послідовності операцій, дій, подій. Вони складаються з умови й переліку варіантів відповідей. Виконуючи такі завдання, учень у порожніх клітинках проставляє цифри так, щоб показати, яка подія була першою, другою тощо, або добирає до порядкового номера певний варіант відповіді, позначений буквою. Завдання на встановлення правильної послідовності рідко застосовуються в тестах. Насправді цей вид завдань вважають якісною формою тестових завдань, що має значні переваги – стислість, простота перевірки. Вони підходять до будь-якого предмета, де присутня алгоритмічна діяльність або часові події. Крім того, необхідно зазначити, що характерною для цього виду завдань є низька ймовірність вгадування правильної відповіді.

Тестові завдання відкритого типу поділяють на завдання з короткою відповіддю (завдання з пропусками, завдання на доповнення, завдання на виписування окремих фрагментів за змістом тексту, на постановку запитань до твору та ін.) і завдання з розгорнутою відповіддю (з відповіддю-мікротвором тощо). Виконання таких завдань передбачає самостійне формулювання учнем письмової відповіді без опори на будь-які варіанти. Зокрема, написати мікротвір (5–7 речень); пояснити значення виразів, прислів'їв; порівняти тексти (за темою, жанром); розв'язати

задачу, виконати письмові обчислення виразів з багатоцифровими числами, скласти план розв'язування задачі.

Використання навчальних завдань, зокрема тестових, обумовлюється дидактичною метою певного етапу процесу навчання. У зв'язку із цим вони можуть виконувати формувальну, коригувальну та підсумовуючу функції.

Тестові завдання формувального спрямування доцільно застосовувати на етапі відкриття нових знань і способів дій. За їх допомогою виявляють прогалини у знаннях матеріалу із взаємопов'язаних тем, діагностують рівень сприйняття учнями нового матеріалу, визначають дидактичні одиниці, які потребують корекції тощо. Якщо значна частина учнів не виконує такі завдання, то процес повторення і закріплення матеріалу потребує значного обсягу часу, детальнішого пояснення або вивчення матеріалу на простіших завданнях. Формувальні тестові завдання мають здебільшого навчальний і діагностувальний, а не перевірний характер. Вони відрізняються від завдань, призначених для поточного контролю. Складність таких завдань відповідає рівням засвоєння «упізнавання» і «розуміння».

Коригувальна функція тестових завдань полягає у виявленні труднощів у навчанні та з'ясуванні їх причин. Найчастіше такі завдання використовуються на етапі застосування учнями засвоєних елементів знань і умінь різного рівня узагальнення. Вони прийнятні для здійснення поточного контролю формувального характеру. На цьому етапі учням пропонують завдання різного рівня складності за змістом: завдання, якими передбачено виконання дії за зразком і в подібній ситуації (рівень засвоєння «застосування»); завдання, що потребують перенесення здобутих знань і умінь на розв'язування нових задач і проблем, тобто завдань творчого характеру (рівень «обґрунтування»).

Зважаючи на мету початкової освіти, пов'язану з формуванням в учнів компетентностей, значний розвивальний потенціал мають контекстні (практично зорієнтовані) завдання, які є показовими щодо такої якості. Нині в освіті такі завдання відносять до *компетентнісно орієнтованих*. Автори відзначають практичну зорієнтованість таких завдань, їх комплексний характер; використання під час їх виконання інформації, що виходить за межі певної теми; залучення життєвого досвіду; спрямованість на дієвий характер учіння. Відповідно до компонентів навчальної

діяльності виділимо такі суттєві ознаки компетентнісно орієнтованих завдань:

- мотивують учнів до свідомої діяльності в умовах, що моделюють реальну ситуацію;
- інтегрують зміст кількох взаємопов'язаних питань із різних дидактичних ліній навчального предмета чи освітніх галузей;
- передбачають застосування проблемно-пошукових методів навчання;
- мають варіативність розв'язків;
- сприяють розумінню учнями практичної значущості навчання.

Особливу роль компетентнісно орієнтовані завдання відіграють у формуванні в учнів уміння вчитися, оскільки в процесі їх виконання у дітей розвивається низка загальнонавчальних умінь: сприймати та визначати мету діяльності; організувати свою діяльність; добирати й застосовувати потрібні знання і вміння; результативно міркувати й працювати з інформацією; використовувати здобутий досвід у новому контексті; усвідомлювати, аналізувати, оцінювати, коригувати результати своєї діяльності.

У межах уроку компетентнісно орієнтовані завдання сприяють реалізації дидактичних цілей, пов'язаних із формуванням в учнів як предметних, так і ключових компетентностей. Цей аспект забезпечує така організація діяльності: застосування під час виконання завдань засвоєних знань і умінь; використання під час виконання завдань знань і умінь із інших освітніх галузей; стимулювання розвитку в учнів загальнонавчальних умінь.

Викладене вище свідчить про те, що компетентнісно орієнтовані завдання відповідають найвищому рівню засвоєння навчального матеріалу – застосування навчального досвіду в змінених умовах. У зв'язку із цим їх доцільно пропонувати учням на завершальному етапі вивчення теми (у межах одного уроку чи кількох взаємопов'язаних уроків) або на етапі контролю навчальних досягнень. Отже, компетентнісно орієнтовані завдання можуть виконувати відповідно формувальну, узагальнювальну та контролювальну функції.

Ураховуючи інтерес сучасних дітей до різноманітних інтерактивних занять, на завершальному етапі вивчення логічно завершеного блоку навчального матеріалу практикуються *квести* (аналогі рольової гри) і *навчальні проекти*. Ці форми організації навчальної діяльності учнів володіють значним пізнавальним і розвивальним потенціалом. Наближення таких

форм активності до конкретної навчальної ситуації забезпечує система завдань, які подаються в нетипових формулюваннях: вони ніби залучають дітей до життєвої справи, не пов'язаної безпосередньо зі звичним навчанням.

Щодо навчальних проектів, то їх вважають найефективнішим засобом розвитку і виявлення компетентності учнів. Хоча в класифікації навчальних проектів зазначений монопредметний вид такої форми діяльності, у практиці початкового навчання найпоширенішими є міжпредметні проекти, які мають більший потенціал для інтегрування навчального досвіду учнів.

Спільними для навчальних квестів і проектів є такі ознаки: використання матеріалу з різних змістових ліній освітньої програми; опис знайомої дітям життєвої ситуації; необхідність аналізу умови й пошуку деяких потрібних для розв'язування даних; спонукання до самостійного прийняття практично виваженого рішення. Такі характеристики дозволяють з'ясувати, чи може дитина під час виконання завдань застосувати не лише досвід діяльності, сформований у межах предмета, а й загальнопредметні уміння. Зазначене дає підставу вважати, що введення у процес навчання компетентнісно орієнтованих завдань сприятиме виявленню сформованості предметної та ключових компетентностей на рівні, відповідному вимогам циклу навчання у Державному стандарті.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Контекст визначення форм і методів контролю й оцінювання навчальних досягнень не вичерпується зазначеними у цій статті. Детальний опис учнівського портфоліо як ефективної форми самоконтролю й самооцінювання, зорієнтованої на продукт навчання, моніторингу навчальних досягнень учнів як особливої форми організації контролю й оцінювання в початковій школі подано в нашому посібнику «Нова українська школа: інноваційна система оцінювання результатів навчання учнів початкової школи» (Онопрієнко, 2021). Поєднання в контрольно-оцінювальній діяльності учасників освітнього процесу різних форм, методів і засобів дозволить вчасно, достовірно й комплексно виявити динаміку розвитку молодшого школяра, сприятиме підвищенню мотивації та інтересу учнів до навчання, збагатить практику діяльності вчителя, позитивно вплине на якість освітніх послуг.

Список використаних джерел

- Бібік, Н. М. (Ред.). (2018). *Нова українська школа: Порадник для вчителя*. Київ: Літера ЛТД.
- Булах, І. Є., & Мруга, М. Р. (2006). *Створюємо якісний тест*. Київ: Майстер-клас.
- Кухар, Л. О., & Сергієнко, В. П. (2010). *Конструювання тестів*. Луцьк.
- Максименко, В. П. (2013). *Дидактика*. Хмельницький: ХмЦНП.
- Онопрієнко, О. В. (2021). *Нова українська школа: Інноваційна система оцінювання результатів навчання учнів початкової школи*. Харків: Ранок.
- Савченко, О. Я. (2012). *Дидактика початкової освіти*. Київ: Грамота.
- Савченко, О. (2015). Формування у молодших школярів умінь самоконтролю і самооцінки. *Початкова школа*, 4, 1–5.
- Шлейхер, Андреас (2018). *Найкращий клас у світі: Як створити освітню систему 21-го століття*. (Г. Лелів, перекл.). Львів: Літопис.

References

- Bibik, N. M. (Ed.). (2018). *Nova ukrainska shkola: Poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian School: A Teacher's Guide]*. Kyiv: Litera.
- Bulakh, I. Ye., & Mruha, M. R. (2006). *Stvoriuiemo yakisnyi test [We create a quality test]*. Kyiv: Maister-klas.
- Kukhar, L. O., & Serhiienko, V. P. (2010). *Konstruiuvannia testiv [Making tests]*. Lutsk.
- Maksymenko, V. P. (2013). *Dydaktyka [Didactics]*. Khmelnytskyi: KhmTsNP.
- Onopriienko, O. V. (2021). *Nova ukrainska shkola: innovatsiina systema otsiniuvannia rezultativ navchannia uchniv pochatkovoї shkoly [The New Ukrainian school: The innovative system of assessment of the primary school pupils' learning outcomes]*. Kharkiv: Ranok.
- Savchenko, O. Ya. (2012). *Dydaktyka pochatkovoї osvity [Didactics of primary education]*. Kyiv: Hramota.
- Savchenko, O. (2015). Formuvannia u molodshykh shkoliariv umin samokontroliu i samootsinky [Primary school pupils' self-control and self-assessment skills formation]. *Pochatkova shkola*, 4, 1–5.
- Shleikher, Andreas (2018). *Naikrashchyi klas u sviti: yak stvooryty osvitniu systemu 21-ho stolittia [The best class in the world: How to create an educational system of the 21st century]* (H. Leliv, transl.). Lviv: Litopys.

Статті надійшла до редакції 24.11.2021

Onopriienko O.

ORCID 0000-0002-0301-1392
 Researcher ID: publons.com/researcher/2918179/oksana-onopriienko/

Doctor of Pedagogical Sciences (Ed. D.),
 Senior Researcher,
 Head of the Department of Primary Education
 named after O. Ya. Savchenko, Institute
 of Pedagogy of the National Academy
 of Educational Sciences of Ukraine
 (Kyiv, Ukraine)

E-mail: oks_on@ukr.net

Онопрієнко О.

ORCID 0000-0002-0301-1392
 Researcher ID: publons.com/researcher/2918179/oksana-onopriienko/

Докторка педагогічних наук,
 старший науковий співробітник,
 завідувачка відділу початкової освіти
 імені О.Я. Савченко,
 Інститут педагогіки
 Національної академії педагогічних наук України
 (м. Київ, Україна)

E-mail: oks_on@ukr.net